

Zaboravljeni holokaust

Romi su u svojoj prošlosti doživjeli mnoge teške trenutke, progone i stradanja, no genocid nad njima za vrijeme Drugoga svjetskog rata najteža je i najbolnija stranica romske povijesti. Rome se ubijalo na brojnim mjestima u većem dijelu Europe, koji je bio pod vlašću nacističke Njemačke i njezinih saveznika, a jedno od najstrašnijih mjesta bio je ustaški koncentracijski logor Jasenovac. Prema trenutačno dostupnim podacima, u Jasenovcu su ustaše ubile 16 173 Roma, od toga 5688 muškaraca, 4877 žena i 5608 djece. Taj broj nije konačan i vjerojatno nikada neće ni biti jer se podaci o romskim žrtvama nisu vodili precizno, a dokumenti o dovođenju Roma u Jasenovac često govore o broju dopremljenih vagona, ne precizirajući čak ni broj osoba u njima.

Stradanje Roma za vrijeme Drugoga svjetskog rata desetljećima se zanemarivalo te kada o tome govorimo možemo reći kako se radi o *zaboravljenom holokaustu*. Čak se dvadesetak godina od završetka spomenutoga rata čekalo na početak komemoriranja stradanja i osnivanje Spomen-područja Jasenovac, dok je sedamdeset godina od njegova završetka bilo potrebno kako bi u Hrvatskoj bili objavljeni rezultati sveobuhvatnoga znanstvenog istraživanja o stradanju Roma za vrijeme Drugoga svjetskog rata na području tzv. NDH.

Romsko nacionalno vijeće (RNV), kao vodeća organizacija za ostvarivanje prava Roma u Republici Hrvatskoj, sukladno ciljevima radi kojih je osnovano i djeluje, osjećalo je potrebu i dužnost da bude dijelom projekta kojim bi se na znanstveni način pristupilo tom pitanju te prvi put identificiralo i objavilo dokumente i fotografije koji se čuvaju u arhivskim i muzejskim ustanovama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji, a koji govore o zločinima koje su vlasti tzv. NDH počinile nad Romima. Pred vama se nalazi izbor pronađenih dokumenata, koji pokazuju da je riječ o organiziranom i sustavnom progonu i ubijanju Roma u tzv. NDH, razaranju i krađi njihove imovine te uništenju gotovo cijeloga jednog naroda. Radilo se o genocidu. Posljedice tog zločina nad romskom zajednicom u Hrvatskoj osjećaju se i danas.

Romsko nacionalno vijeće od svojeg osnivanja, uz podršku lokalnih romskih organizacija civilnoga društva – kolektivnih članica RNV-a, razvija kulturu sjećanja na stradanje Roma za vrijeme Drugoga svjetskog rata. U tome smo kontekstu 2012. pokrenuli obilježavanje Međunarodnog dana sjećanja na romske žrtve porajmosa/holokausta na romskom groblju Uštica u Spomen-području Jasenovac. To je bio velik događaj za romsku zajednicu u Hrvatskoj, ali i za cijelo društvo. Pokrenute su opće, ali

i stručne rasprave te je poraslo medijsko izvješćivanje o stradanju Roma. Uslijedilo je donošenje *Jasenovačke deklaracije* 2013., koju su usvojili sudionici međunarodne konferencije o stradanju Roma za vrijeme Drugoga svjetskog rata, koja se održavala u sklopu predsjedanja Republike Hrvatske Desetljećem za uključivanje Roma. Deklaracijom se, između ostalog, zahtijeva državno i općedruštveno priznavanje romskog stradanja u Drugom svjetskom ratu u europskim i drugim zemljama, ponajviše zbog rastuće diskriminacije prema Romima, te poticanje znanstvenih i drugih istraživanja u vezi sa stradanjem Roma u spomenutom ratu, što čini jedan od uvjeta primjerenog priznavanja njihova stradanja. Hrvatski je sabor 12. prosinca 2014., na inicijativu Romskog nacionalnog vijeća, 2. kolovoza proglasio Međunarodnim danom sjećanja na romske žrtve porajmosa/holokausta.

Izdavanje zbirke dokumenata *Stradanje Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945.*, proizašle iz projekta *Stradanje Roma na području Nezavisne Države Hrvatske za vrijeme Drugog svjetskog rata*, koji je Institut društvenih znanosti Ivo Pilar proveo u suradnji s Romskim nacionalnim vijećem, važan je korak u postizanju naših ciljeva. Ti ciljevi uključuju uvrštavanje ove teme na odgovarajući način u nastavne programe, školske udžbenike, televizijske programe, muzejske postavbe i druge aktivnosti.

Hannah Arendt u svojoj je knjizi *Izvori totalitarizma* napisala: „Ne možemo si više priuštiti da uzimamo ono što je bilo dobro u prošlosti i da to jednostavno nazovemo svojim naslijeđem, da odbacimo ono loše i o tome mislimo jednostavno kao o balastu koji će vrijeme samo po sebi predati zaboravu.“ I zaista, moramo se boriti da se prošlost ne otme zaboravu, da čuvamo sjećanje na žrtvu koju su Romi i sustradalački narodi podnijeli u Drugom svjetskom ratu, a istodobno graditi budućnost na temeljima međusobnog razumijevanja, poštivanja i suradnje među svim narodima.

Nažalost, sjećanje na žrtvu ne ugrožava samo zaborav, već i ponovno buđenje ideja koje su dovele do katastrofe Drugoga svjetskog rata, što ponovno doživljavamo u obliku napada na mjesta pijeteta, kao što je spomenik Romima i Sintima ubijenima od strane nacističkog režima, koji se nalazi u Berlinu i koji je oskrvrjen – neonacisti su na njemu nacrtali svastiku i zlokobno napisali *vergasen* („ugušite ih plinom“). To, nažalost, nije ni prvi ni posljednji takav primjer, stoga nam je potrebno bolje obrazovanje mladih, stavljanje naglaska na poučavanje o holokaustu nad stradalačkim narodima u odgojno-obrazovnim ustanovama, uključivanje medija te društveno osvješćivanje o toj problematici.

U ime Romskog nacionalnog vijeća posebno želim zahvaliti Danijelu Vojaku, voditelju projekta *Stradanje Roma na području NDH za vrijeme Drugog svjetskog rata*, kao i Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, s kojim razvijamo znanstvenoistraživačku suradnju. Kao Romsko nacionalno vijeće, posebno smo ponosni na doprinos koji je

ostvarivanju ovoga projekta pružila Bibijana Papo, povjesničarka i voditeljica aktivnosti RNV-a u ovom projektu. Zahvaljujemo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta na financijskoj potpori istraživanju. Posebnu zahvalu na suradnji upućujem Dragoljubu Ackoviću, direktoru Muzeja romske kulture u Beogradu, pioniru i dugogodišnjem istraživaču povijesti Roma na ovim prostorima. Hvala i svim predstavnicima arhivskih i drugih ustanova u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji, koji su podržali ovaj iznimno značajan projekt.

David Dragoljub Orlović
Izvršni direktor RNV-a